

18694

БІОТЕКА
ЛІНИНА

2281

І. СЕНЧЕНКО

НА ВЕСНІ

ВИДАННЯ ДРУГЕ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

СЕЛЯНСЬКА БІБЛІОТЕКА.

Бітус. Як селянинові роздобути грошей для господарства	10 к.
Вольф. Продподаток	30 к.
Горинський та Сто яр. Селянський кореспондент	40 к.
Конюхов. Організ. селянськ. господар. Порадник для хлібороба	30 к.
Ланиза. Селянська газета й як до неї писати селянинові	12 к.
Плесков. Пам'ятка селянинові про електрифікацію	15 к.
Немішаїва. Жінка в минулому і сучасному	7 к.

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО.

Егоров проф. Як збільшити врожай. Про наслідки роботи досвід- них станцій	10 к.
Кушнірецько. Городнє насінництво	65 к.
Григорович. Хліборобський реманент	15 к.
Елісафова. Угноювання ґрунтів	35 к.
Колкунов. Головні шляхи боротьби з посухою	5 к.
Матковський. Городництво в степовій Україні	15 к.
Матковський. Олійні рослини	40 к.
Рябий. Як св й сад доглядати	10 к.
Цешевський. Як нищити шкідників у садах	15 к.
Бунт. Короткий підручник насінництва	20 к.
Сазонів. Як сіяти озимину	3 к.
Куда. Про хвороби на картоплі	11 к.

КООПЕРАЦІЯ І КУСТАРПРОМИСЛОВІСТЬ.

Михайлюк. Молочарські спілки	1 карб. 20 к.
Матвій. Виріб клею з міздри та кісток	15 к.
Матвій. Біління та фарбування ниток	25 к.
панченко. Що таке кооперац. та як організ. на селі кооператив	15 к.

ПОПУЛЯРНО-НАУКОВА ЛІТЕРАТУРА.

Нечаєв. Праця річок та струмків	50 к.
Морозов. Ліс, як життєва громада	20 к.
Ніколюв. Життя рослин	20 к.
Рубакін. Дідусь час	25 к.
Рубакін. Серед тасмиць та чудес	50 к.
Бельше. Первісні люди	30 к.
Герасимович. Казки і наука про повстання світу	10 к.
Гуцайло. Звідки взявся чоловік	15 к.
Гуцайло. Людська душа і звірі	15 к.
Сірий. Життя рослин	15 к.
Терличенко. Земля й людина	15 к.
Трояновський. Природа та її явища	1 карб. 20 к.
Тутковський. Підземні води України	10 к.
Тутковський. Як повстала наша земля	25 к.
Хотинський. Вода	20 к.
Яната. Рослина та її життя	30 к.
Лебелів. Розмноження	20 к.
Заблотаїй. Заразливі хвороби і як від них хоронатись	15 к.
Малигін. Про черевний тиф	5 к.
Коршун. Хемія щоденного життя, в. I	25 к.
Коршун. " " " " II	25 к.
Білусов. Наше тіло	30 к.
Ігумнов. Вода до пиття та громадські криниці	12 к.
Покровський. Географічні етюди	70 к.

Центральний Торговельний Відділ

ХАРКІВ, пл. Тевелева, № 4.

Філії, торговельні контори та крамниці по всіх губерніяль-
них та окружних містах У. Р. С. Р.

□ □ □ БІБЛІОТЕКА СЕЛЯНИНА □ □ □

№ 5

СЕРІЯ КРАСНОГО ПИСЬМЕНСТВА
За редакцією С. ПИЛИПЕНКА

№ 5

І. СЕНЧЕНКО

НА ВЕСНІ

ШІСТЬ МАЛЮНКІВ

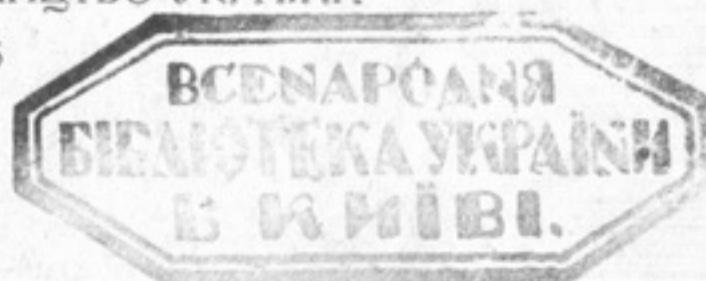
(Із творів спілки селянських письменників „ПЛУГ“)

ВИДАННЯ ДРУГЕ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

1925

[891.79—32]

51.2106-32

~~ШБ(2-4)7-44~~

ШБ(4УКР)6-44

e¹

з київської друкарні
державного видавництва України
(кол. „червоний шлях“).

ВНОО
Звірено 20 07 р.

НА ВЕСНІ

Над річкою

АЛАМУТНА весняна вода. Як кава: тут глина, пісок і чорноземля.

Вдень сонце. Весною обов'язково світить сонце. Гріє. Одгриває кістки й молодить кров. Хто-ж цього не знає? Весною вулиця, як комашнище—увечері. Кохаються. Іноді б'ються за дівчат. Але це рідко. Ні з-за чого: хлопців мало, дівчат багато. Всім стає.

Є навіть такі—„переспілі“, що зовсім самотньо ходять—„миколаївські“. Їх не сватають; не кохають; нікому вони не потрібні... а проте хто зна?

Над річкою Вустя й Галина перуть рядна. Перуть і вішають на кущах: багато вітру, багато сонця... Не дурно обличчя червоніють. Багато до вечора. Посохнуть—не обличчя, а рядна.

Вустя розпрямляє спину: ху! Вона стомила-ся трішки. Вже п'яте рядно. Ще п'ятеро. Десять. Придане...

Греблею йдуть молодиці, перемовляються:—
Чия-ж то так придане вивітрила?

Друга придивляється проти сонця.—Миколаївська... Сергієва... і зідхає. Каже: бідна дівка—скільки-ж це їй?

Перша—світить сонце, заходить сонце. Кучеріють дні, зеленіють луки.—Весело цока по корі дятел і одбиває розмірно роки зозуля. А коли на голос озветься і вдарить *двацять і вісім*, ніхто не почервоніє і не скаже—брешеш, зозуле! Так, вона, іноді, зовсім не бреше.

Вітер вовтузиться в куширях, гонить скалки проти сонця, а Галина каже: „Ну його к чортовій матері! На чорта воно!“ і сердито жбурляє рядно на берег. Мокре рядно пада мокро й важко. Галина випростовується і дивиться за річку: там просторо, весело і буйно. Як було колись у серці.

Їй теж зозуля одіб'є розмірно і чітко двадцять вісім...

Висока. Худа. Тичина. А серце-ж живе і кров жива.

Хочеться, хочеться... Невідомо чого...

Вуста присадкувата—товста, з буйними грудями і могутніми руками. Вона любить життя, її не цураються хлопці, а йдучи під місячним сяйвом додому, кажуть:—жди завтра. Прийду.

Вона бере і дає потрібне.

Через це у неї багато ворогів...

Л у к е р я.

Кожен подих вітру, згряя сонцевих промінів, або постать хлоп'яча, дратують, лоскочуть—все тіло. Чад. Ніжність. Незрозумілість... От так все йти і йти шляхом, наздоганяти й дивитись в обличчя. Аби знайти, наздогнати, чи зустріти — „його“.

Вийти на город, у підлісок, підставити голову, тіло під ясність неба й думати, думати. Гадати. А потім зірвати конюшину... дивитися, куди летить пташка.

У хаті—вікна. Малесенькі, чепурненькі вікна. Мати кричить:

— І якої-б я шейменої матери торчала... Діла немає, сукина дочко!..

Лукеря одскакує. Відмовляє:

— Атож! Я он дивилася на вулицю, салдати їдуть.

— А може ворона руката!

— І таке, мамо...

Дурне сонце, дурний вітер... дурна і Лукеря.

Чоргають горщики, шарудить віхоть, а з думки не сходить „він“, Петро. Петрусь... Петя...

Вечір.

Вечорі бувають—зоряні, темні, — як-коли. Бувають і місячні, славні—ніби крилаті. Ніби летючі. Як казка.

Але сьогодні—темно.

Вуста переймає по дорозі Петра.

— Куди?

— Гуляю.

Вони йдуть разом. Йдуть, де немає людей.

Хлопець горить. Тулиться. Пестить могутне тіло. Цілує і мліє.

Темно. Так темно, що крутиться голова, вгинаються ноги.

З річки пливе білий-білий туман—пливе, чи в голову, чи в кров. Туман.

Пізно ідуть додому. Мовчать. Нарізно.

Коло двору сидить Лукеря і дивиться.

А потім іде додому... Сама.

Г о л о с к р о в и.

В селі робиться просто. Сходяться і розходяться. Петрусь кожного вечора приходиться до Лукері. Кохаються.

Петрусів „папаша“ морщиться, каже: чорт-батька зна що! Не пара. Але це зна і Петрусь. Женить його ще не збираються. Потім... А тепер він шепоче:—я тебе люблю... і вона шепоче.

Небо сьогодні чорне, таке чорне, ніби хто атраментом заляв. Може кому лише так здається.

Вітер спить. Йому нічого не сниться. Він утомився за день. Утомилась і Галина. Але вона спить. Бачить: хтось біля неї... Обнімає, пестить, цілує.

На лаві ворухиться мати, а Галина шепоче:—потім, потім, не треба, почують. Мати зідхає. Зідхає Галина, прокинувшись. То лише сон.

Вустя теж не спить—але вона не сама. Шопочуться:-- брешеш!— Йй-богу! Себ-то—він любить. І лізе сп'янілий. Але хіба не все одно? Вона знає ціну словам у душну ніч. Так говорять усі... хе! —Слово—полова—але кров ніколи не бреше.

Вона любить життя. Любить те, що дає молоді, брехливо-правдиве тіло.

Темно. Хмари. Буде дощ.

Петрусь горнеться до дівчини. Душно. М'якне тіло... А там така зелена трава.

Лежать.

Чад. Незрозумілість. Ніжність.

Клониться голова...

Росте, росте кривава жаринка.

Покотилась. Опекла. Як боляче... Ой!

Напевне буде дощ. Хтось буде плакати.

„Папаша“.

„Папаша“ рішуче сказав: ні! Він не любить тратити слів і часу по дурному. У його діла. Лаштують млин на два поверхи. Привезли вже двигуна. Згорнуті гадюками лежать паси. Пахне стружками — сосною. Роблять закроми. Он Лукерин батько — плотник... — Ха! — „Тесть! Кумшанія хоч куди! Полюбуйся!“ Хлопцеві соромно. Закриває на мить очі і бачить лантухову спідницю і червоні литки (у Лукері).

— Де твої очі?

Ніби гаряче залізо шкварчить у грудях.

Хлопець стоїть. В очах у нього жорстокі вогоньки... Він зробить цього дня чудесну штуку! Ого!

Тихін — плотник, „тесть“, привітно і весело здоровкається. — Шарпак. — „Зятя“ зустрів. Петро холодно діткає кашкета і йде далі. А плотник ніби байдуже береться за струганок. З якою-б насолодою він стругнув-би когось по голові.

Але ніхто не бачить чужої душі — там кажуть темно.

У н о ч і.

З неділі пустять млина. Всі, хто робив раніш там, прийдуть і будуть працювати. Прийдуть хлопці й дівчата. Буде Вустя, Лукеря, Галина... Всім буде діла!

Пилип Федосієвич („папаша“) веселий. Потира руки. — Гей, знову загуде і посипляться в широку кешеню „монетки“! Він тепер п'є із старими друзями і йому весело. Горить загорілий вид. З розхристаних грудей пашить жаром. Сьогодні можна бути веселим. Сьогодні можна пити до дна!

Вулиця. Але по-за городами краще. Умовлялись у клуні. Скоріше — поки не зійшов ще місяць!

Десь співають. Далеко, далеко за лугом луна.

Гавкають собаки — в прозорім повітрі чути ясно, далеко.

— Будуть гавкати — коли побачать! Сп'янілий він горнеться в тіні, ближче до тину. Спотикається по борозні.

А Вусті однаково: чи син, чи батько. Приймає усіх, хто приходить з ласкою, чи з грішми.

— Повія... Любовниця... для других. Чим вона винна, що не має чоловіка? Бере, що дають, і дає, що може.

Глупа північ. У клуні їх двоє. Вона закривається й байдуже слухає. „Папаша“ каже: — сукин син... Мені це не подобається. Голота — не на руку... От... Твоє жіноче діло обробити хлопця... Хе-хе-хе! Показати, що під спідницею скрізь однаково... Одним словом, ти розумієш?..

Розуміє. Чому не розуміти? Тихо. Темно. Тільки в щілини пробивається місячний промінь. Чи він розуміє, що хоче батько?

— Початок є... Щоб не занудився — йде?.. То завтра пришлю на пробу!

К і н е ц ь .

Коли всі перепилися, Петро крикнув: — Хлопці, є новина!

Всі з цікавістю прислухались і змовкли.

— Послухаєм.

— Бреше, — одказала Настя, — все на світі старе, як чортова бабушка! Є новина лиш на оцім денці — хто знайде?

Дівчина тримає чарку і бризка рум'яним тілом, ніби кров'ю в гарячий мозок.

— Ну! Що-ж зацікавили? Що? Буде говорить буржуйчик? Ладно. Тихше! Мовчать! — Ех, сволочі! — Хто за пролетарську долю? Ніхто? — Чорт із вами!

Вона перехиляє чарку й легко сідає комусь на руки — ех, соколе мій обпатраний!

Петро тремтить з нетерплячки. Тепер він ще дужче гука: — новина! Потім ніби рубає: — Продається молода, гарна, прекрасна, як королівна, дівчина! Ей, Лукере, покажись! Товар свіжий — зуби, як перлина, ротик, як квітка — уся, як букет, розкрасавиця!

— Ну! хто скоріш, хто перший! Гони відступне! Регіт розлігся по хаті.

— От так штукар! Ай да Петрусь!

Щось увірвалось у грудях. Лукеря підвелась і помутнілими очима, з мукою глянула навкруг. Не могла говорити...

— Скільки береш? — приснув хтось із кутка.

Але Петро не відмовив — скакнув, як ошпарений: чиясь рука з усього розгону впила у його спітніле лице і сухий тріск удару іскрою впав у кімнату: — На! Получай!

Стало тихо. Так тихо, що чуть було, як билось Настине серце.

— Ах ти, сволоч! — Петро божевільно кинувсь на дівчину...

Щось скрикнуло, затріщали лави, блимнула і потухла лампа.

У пільмі били Петра.

Сором, гнів і образа гнітили хлопцеву душу. Щеміла щока. Боліло плече: хтось із хлопців ударив у п'ятьмі.

— А ну, стійте, гади! Він помститься — ого, як помститься. Всі прийдуть до млина клянчить роботи...

Це так не пройде...

Сіро стелеться вулиця. Вона суне-завивається, то вся потоне у холодку, то раптом вирине на місячне сяйво і тоді видно, як золотяться камінці і горить дорогим намистом потрощене скло.

Йде. Ніби поспішає. Ось Вустине подвір'я. На хвилину замріявся, а потім твердим кроком поринув у воротах...

На мить остовпів: рипнули двері і з клуні виринула постать.

Місяць сміявся в лице, гойдав волохатими хмарами, бігав зайчиком на покрівлях, а син і батько мовчки дивились один на одного...

ХУґА

ВІТРОМ вдарило:
— Ху-у-у!
Заметушилися білі отари в снігу, заметушилася білим хутром хуґа, полізла на груди безліччю кучерявих шкір:

— Ху-у-у!

Покотилася душа, закружлялась; а під полою ніби забились в корчах цуценята і боляче били по задубілих стегнах обмерзлим тілом.

Ех!

Але-ж це хуґа!

Розкотися, розкотися, як пісня чоловіча, з крицевим голосом:

Бам!

Ба-ам.

Ба-а-а-а-м!

Дзвін.

У дзвонаря залякли руки.

З силою жбурнуло дерев'яну віконницю, і біла біль шпигнула в лице.

— Господи, спаси і помилуй!

У бороді заплуталися сніжинки, у бороді, заплакала хуґа,* і чув старий дзвонар голос, голоси і стогін:

Ш-ш с-с... с-уа-а!

Це грудень насупив сиві брови і майнув бородою — степом..

Глянула підсліпувато хатка і з жахом закрила лице своє старе непровидним запиналом — хуги.

Загуло, заплакало, завило.

І Лукеря разом із стогоном хуги — чула стогін минулих днів.

— То мати.

Тяжко кахика, а біла пара летить у безодню холодних кутів, а біла пара вириває з легенів останній спомин про вас, невловимі хвили життя.

У-а-а!—стогнуть закутки.

У-а-а!—стогнуть стіни.

Але раптом загориться поморозь і блиском шпигне Лукерю в серце і в очі...

У-а-а!

У-а-а!

От у вас хліба немає, палива, от у вас легені холонуть, і сухий кашель пада на стіни, де сніжано-морозні скалки, як скляна мозаїка, малюють фантазійні визерунки...

* * *

Мати дивилась, як золотий промінь сходу упав на обличчя Лукерине.

А вона стояла струнка, така струнка, як день, що досягнув головою блакити і очима малював обрій.

Кажуть кволі люди, що кінець життю, вільному, людському життю, кажуть: крок застиг на останнім щаблі і далі —

безодня і міжзоряний холод...

...над безоднею...

Є казка, стародавня східня казка, де син чоловічеський ішов над безоднею, як по твердому ґрунті земних шляхів.

А ми кажемо:

— Де кінчається останній щабель, сідайте на аероплани і міжзоряний холод розігрійте божевільно скорим рухом моторів...

Хата.

Дочка і мати.

Лукеря сидить коло матери, як парост коло старого коріння.

Слухає, а друга розгортає події — рівно, рівно голос старечий леться, як крапають дрібненькі краплі з стріхи.

— І те було, і так було.

Лукеря у задумі ласкає очима сіре материне обличчя...

А скрута лізе в вікно і голод робить пальці тонкими і довгими, а на душу кладе похапливо моторні плями...

І припадуть вітри до білих снігів, зашарудять стріхи тугою, коли зачується хрускіт пальців у людській оселі...

Але-ж то звичайні кроки на хребеті злиднів.

Підлізають чорні постаті і різкими рухами зривають запинало з очей.

От дивись:

Плече гостро вирізується на тлі золотих кіс стрункою поламаністю ліній, і всенька постать і мармурова голова — ніби мечем насічена, барельєф власної уяви.

Що говорить Лукеря?

Просто почулось — вітер.

Біднота завсіди говорить одним язиком.

Дивний ранок в дорогих міхах, що наморозю звисає з тополь і осокорів, забілів над простором.

Замело шляхи, замело яри й ліси, а село, як заєць, у зимовім убранню, привишло до залізниці, що круторебрим ужем оперезує обрій.

Полозки по снігу зробили колію, але йти було тяжко, бо ноги попадали в замети, а довга свита оббилась снігом.

У Виконкомі уже сиділи люди й секретар звичайно говорив:

— Почекайте голови.

А голова чогось довго не приходив і було нудно сидіти у нечепурній і холодній кімнаті, де смерділо махоркою і промерзлою гливою.

Це було село, а були і другі, а було їх і є тисячі — всі схожі одне на одне, всі пропахли махоркою і думку прив'язали до припічку.

Прийшов голова. Заклопотаний.

Підійшла Лукеря.

— Мати померли... Дощок немає на домовину...

Покрутив Омелько головою:

Що-ж, мов, дошки... І став дивитися на діл.

Люди дивилися на Лукерю.

— Парацина?

— Так, значить, тее: стара дуба?

— Царство небесне!

— Еть там небесне, коли на землі пекло було, — гукнув Покрийдах. Що довго думати! — Ламать, то вщент до кінця. Он кістяком випинає, — і показав у вікно.

Нічого не було видно крізь замерзлі шибки, але всі знали, в чім річ.

Того року багато мерло людей і всіх бідаків і незаможних ховали у трунах з дощок економічних будівель.

І поховали стару Параску на кладовиську.

Довго молоді хлопці довбали і клюкали мерзлого ґрунта.

Щипав мороз за носа і пальці, а потім і жарко стало.

— І охота помирати у таку лихую годину, — гудів Свирид. Але Данило, що був закоханий у Лукерю, мовчки жбурляв землю і думав... У нього були свої думи...

Так. Всього буває, — на віку, як на довгій ниві, — говорять селяни, а на довгій ниві...

.....

Жити було ні з чого і дома сидіти ні за чим.

Данило кликав у Радгосп, а поки-що виписали їй у комнезамі гречаного борошна, а Покрийдах та Данило привезли хмизу, що назбирала Лукеря.

— Е, дівонько, того... Пропадеш у цих хоромах, — показав Покрийдах на брудні сірі стіни, що, немов вагітна молодиця, сумно дивились на глиняний діл.

— Скверно, скверно... Зовсім.

Так не можна...

* * *

Радгосп.

Стайні, де доять корів.

— Слухай, Лукере, ти дуже вподобалась управителеві.

— А цього не хоче!

Дві дівчині зирнули одна на одну, і друга додала:

— От іще, поганий пес... Я не Сарахвима.

Сарахвима ходила вагітною. Від управителя.

Теплий дух стаєнь.

Корови ремигають. Великі ситі корови — швіцьких і сementальських пород.

Ці без телят. А наші, сірої породи української, пруткорогі — мукають ніжно і шорстким язиком лижуть тонконогих теляток.

Надворі ще мороз, надворі ще зима. Рипить сніг під ногами: там хлопці привезли пашу з степу й переносять під довгу повітку (де раніш зимували паровики).

— Переказував, що зайде увечері.

— Якого дідька?

— А так — випитати розуму.

Знаєш-же:

А в дівчини уму,
Як на морі шуму —
Що вітер повіє,
То й шум розжене:
А козак дівчину —
З ума ізведе... —

— Ага — ну, нехай приходять, придержиш тільки-но двері.

Вечорами збиралися дівчата й хлопці у кухні — буднями, а в неділю ходили до „Просвіти“ на вистави.

Шумно. Гамірно. Весело.

Лукеря там давно вже працювала в драматичному гурткові. У книгозбірні просвітянській брала книжки.

Читала багато, але найбільш любила оті „дрібні оповідання“, де писалося про те батрацьке життя, яке так добре знала сама; про того найміта безробітного, що ридав ображено під звуки панської музики...

— Що, читаєш?

— Е, це у нас письменна!..

Дівчата підморгували, а Данило підсувався ближче і стромляв свого носа до книжки.

— Що, терпко?

Хлопець тер лоба.

— Терпко. Не звик. Не про нас — наше діло — вила, чепіги.

Тоді Лукеря читала вголос.

У кухні затихало.

Все таке знайоме.

— Стой!

Сидір (коваль і машиніст) кудляв чуба і заїкаючись казав:

— Отже... Розумієте — все в точності... Ніби там був.

Брав із рук Лукериних книжку і виводив складами: „Біля машини“.

— От, так штука.

Клав кулака на стіл.

— Правильно і справедливо...

„Біля машини“.

І в уяві вставали довгі роки, що пролетіли біля паровиків на степах.

Лукеря мовчки слухала довгі розмови — і це для неї була перша школа, що без мудрих слів навчила читати книгу життя.

Линуть золоті хвилини під морозні кроки ночей.

А тут: димлять каганці, гойдаються тіні, а на вікнах такі веселі квітки, така блискуча наморозь.

— Ні,— гуде Данило.— Наша правда одна: — значить: закон і силу для робочого люду. Ти так думай:

— Управитель. А хто він? Той самий Хведір Петрович, що й у Безака був. От, тут-от точка...

— А хто-ж винен, що ми дурні, номером не вийшли? То вже так, брате, родився під тивом і пропадай там.

— Ні!—Данило червонів і бив кулаком по столі,—ні, брехня, все брехня! От, ти. Чому ти не управитель, га?

— Бо дурний. Номером, значить, не вийшов, без нікоторого воспитанія. Коваль—і все.

Тоді Данило тикав пальцем на Сарахвиму:

— А то „воспитаніє“!

Підіймався крик. Дзвеніли шибки. Сарахви-ма полохливо тулилась у куток...

— Воспитаніє! Та може-б я у сто разів краще-б робив на його місці. Сволоч!

— Ех, доля падлючна!

Скрипить мороз.

Весело підскакують зорі. Плавко, плавко в морозянім колі плине місяць, а сніг горить, як дороге намисто, по всьому степу і по селах.

О, земле наша радянська, о, наші сніги і морози і доле кутая, в бурях і вихорах!

Ось я прикладу вухо до мерзлого ґрунту, і бу-д-у слухати, і буду пити морозний гомін далеких гін.

Я осиплю себе найдорожчими зірками сузір'їв і буду слухати, як б'ється серце твоє, о моя кохана країна безмежних гін...

* * *

— І що його робити — не знаю.

Сарахви́ма підпирала руками голову і дивилась сумно на Лукерю.

А та шукала слова поради і не знаходила.

-- Що журитись? Кинь.

І тихо додавала: або родити, або... А в тім -- твоя справа.

Дві дівчині думали: одна уже з серцем матери, а друга з очима голубого дня.

А над ними тихо віяв крилами нічний супокій і даль степів чорніла у вікно.

Пізно лягали спати.

Сарахвима зідхала в кутку, а друга думала про життя і про свою молодість—і управителя: у, гадина!

А він чорним привидом нагинався над ліжком і свердлив колючими очима... З'являлась в уяві Сарахвима з товстим животом і соромливим поглядом... „Воспитаніє“ — гули слова Данилові...

Клубилися думи, як ото літають в-осени круки. Засинали тривожним сном.

А Сарахвима злякано прислухалась, як щось ніжне ворушилось під серцем.

Клала на живіт руку -- відчувала...

Або родити, або...

І раптом підводив голову залізний закон життя і божевільним рухом стискав за горло.

Чутно було у нічній тиші тоді тяжкий стогін і придушений крик...

Хтось по краплі лив на груди розтоплене олово і воно, пронизуючи кістки, нестерпним болем різало легені...

* * *

Чому життя таке хороше?

* * *

Знов загуло.

Ать! — Це на прощання лютий. Не злякаємось.

Підперезала кожуха.

О! — ніякі бурі!

До „Просвіти“ недалеко: тут, у мастку, в
ковторі.

— На репетицію!

На репетицію. — Вітер шаліє!

Гуде в осокомах, б'є у вічі сніжаним пилом.

Яке наше свіже серце, яке наше молоде життя!

Чуєте? — Вітер.

Б'ється серце.

Ах, ми ще занадто юні!

Ур-р! — Ускочив голова і, хлопнувши рука-
вицями, додав:

— Ну й погода!

— Лютий!

— Лютує...

— Да!

Засвітили лампу.

Костьове діло (сторож просвітянський) топить.

— Ага — тріщить.

— Гони, брат!

— Гуде — паровик!

— До діла!

Дія перша.

— Гей, братва! — починаймо.

Тріщить, палає в грубці. Теплий дух пливе
по кімнаті.

Лампа блимає.

Хиляться тіні.

Стелються голоси.

Гудуть октави, і високо, стрімко, дівочі
голоси.

За вікном хуга.

Вітер.

Сніг — пил сніжаний.
Репетиція.
Над селом отари білих пісень.

.....
.....

Ви були на репетиціях?
Ви прислухалися до голосів юнацьких? Ех,
завзяті!

Підіймаються молоді груди.
Чітко стукає серце.
Чітко, як мое кохання.

Промова до постанови пієси (план — ре-
петиція).

„Шановні товариші!“

Ех, матері його! — Ви знаєте, що таке кур-
куль? Бачили, чули? — ні?

Отже дивіться: „хазяїн!“

— Затямте — „хазяїн!“

Хлопець не знає, що говорити далі — але...
Тож у селянській країні горять молоді очі...
Не знає, що говорити? О, він ще заговорить
і не такою мовою.

Чують і стогнуть ворожі сили...

Хуга...

О-о-о-го-го-го!

Лукеря йде до хати.

В серці ніби... ніби зірочки морозяні, на-
дійні...

Ви бачили в хугу зірочки? ні? — Приди-
віться.

Йде дівчина — думає...

А над селом отара білих пісень...

* * *

— Да-с... Діло того...

— Та ви не думайте довго. Слава богу, знайомих досить, Петре Хведоровичу; попробуем, може що й зробимо.

Федосій Потапович скаржиться:

— Ні, хамйо. Ні собі, ні другому... „Буржуй“, кажуть, а чим я винен, що мене мати таким породила? От — з'їздив у Водолаги, заробив, а тут дивлюся: млин стоїть без движенія, і нікотої від його пользи. Припустім, кажу, так: млин ваш, а стоїть. Ремонт мій, гроші мої. Давайте приговор: 4 хунти з пуда.

— Ярипеняться. Ні! Ви вже, Петре Хведоровичу, потурбуйтеся. Там уже помиримось... Розходи — мої... Йде?

Руки міцно стискаються.

— А теперя — що бог послав... Перший сорт — прямо з „фабрики“.

Дзвенять чарки.

— Обидно... „Буржуй“. А от спитайте — хто я? — „Федоська“ — Федоська — туди... Живо мені, сукин син — одна нога тут — друга там — от хто.

Ніхто не бачив, ніхто не чув. Десятником за все село смалив — це вже потім, а до того — економію зміряв — клаптя землі немає, де-б не проливав свого поту... Да!.. Обидно.

В кімнаті пахло самогоном; п'яний дух застила парою, шибки...

— Пий та не пропивай розуму — як той казав — а проте — дуйте, Петре Хведоровичу.

Нам що? Сьогодні програв, завтра здобув, та ще й з приплodom. Пийте!

— Свиня наш мужик...

Бити, бити, та й ще бити.

От, допустімо, влада радянська:

— Це, каже, вам, це і це. Беріть та робіть. А він, як бичок мука... Свинота! Через їх і розумній людині життя немає... Чуть що каравул! Ратуйте! Грабіж! Сам пропадає... і другому жити не дає... Так-то...

У Петра Хведоровича очі, як плями олії на воді. Дивиться на мужичка — підморгує: їхня-ж влада, та й твоя-ж: я, мовляв, з голоду гину — ну й ти зо мною... Це так. Зате комісарчики! У, брат, народ гострий — з порожньою кешенею — ні-ні-ні! Ми, говорять, народня влада, — а приїхав на ферму: Петре Хведоровичу, того... дівчинки, „первісточки“, потому, як у місті, значить, з дефектами — пранцюваті...

— Да-с, тільки й ви того... Не від того... Саракшимка... аж вилискує... Накрутили!

— Сволоч... і робити нічого не хоче... Та чорт із нею!

...
— Ну, а нащот млина, ви того, гарненько поклопочіть.

— То вже не турбуйтеся, обов'язково...

...
Петро Хведорович мріє. Про що?

Хитаються стіни; пливуть над очима рожеві кола... Пливуть, пливуть, до стелі підіймаються: раптом туман...

Тоді підіймається звідкісь гаряча хвиля і залива тіло.

І вже не кола, а голі жінки нахиляються над п'яним обличчям.

Очі горять, тіло горить...

Божевільно, в конвульсіях зривається з ліжка..

За вікном хуга...

. . . . .

Ах! Вирвалось з грудей.

Лукеря рванулась, але щось гаряче й важке
притисло її до ліжка...

Ц-ц... ш... Шепочуть у божевіллі вуси...

Ц-ц... ш...

Падають стіни, падає стеля; безодня роз-
криває обійму...

А в голові дзвін.

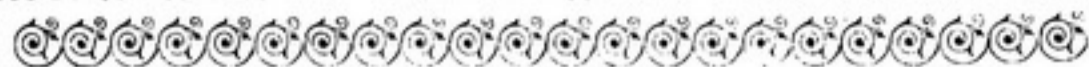
І золоті іскри...

О-о-ой!

. . . . .

Над селом лине отара білих пісень.

— .

МАРІЙКА

ІДІЙШОВ.

— Здрастуйте, баришня!

Хіба мало їх — завсіди повна Попівка: приїдуть, а потім знов гайда на бандитів.

Б'ються, а чого? І там свої, і тут свої. Ці за селянську владу, а ті... а за віщо вони, бандити, б'ються? — Говорив батько — проти комунії і розверстки, а хто їх розбере?

Розкватирювались. Виставили сторожу. Ходять, гомонять по двоє.

Ці не в сторожі. Цей теж.

Здрастуються — то здрастуйте.

Смішно: галіфе роздувається, а ноги тонкі, — гиндики.

Переморгуються.

Дівчата сміються...

А проте гарний, веселий, посміхається.

Дівчата теж — вдача така: де гурт, там і сміх.

А не сміються — співають. Повне село співу. Натягнув хтось на тополі струни й виграє, тому й луна аж під небом гасає.

— Велетенська скрипка!

Ну й небо заслухається: звисне на вербу, притулить до струн вуха й слухає, а потім пере-

кидає золотими камінцями—влучає в скрипку—
теж весело. А простору хоч цебром одбавляй.

Синіє супокій.

Хати біліють — сонні.

Гавкне пес і стихне.

Тихо.

І думає: революція? а де вона? чи не з вар-
товими по шляхові ходить? — Марійка, селян-
ська дівчина.

А ті йдуть. Гомонять. Зачорніє рушниця над
плечем на білій плямі хати, а потім в тінь — і
потоне.

* * *

Говорила мати, а Марійка слухала.

Довге життя малювало сірі плями, а день
сонячний. Хотілось молодого і живого — це Ма-
рійці. Моталась дума клубочками, а мати розмо-
тувала, навчала: у неї сиве волосся, наче хто
тирсою переплутав, — стара.

І слова старі, біжать як нитка, розмотують
свого клубочка старечого, снують, та пряжа струх-
лявіла, — ниточки рвуться і плутаються.

А Марійці хотілось...

І думала:

— Чого мати не бачать, що сьогодні так ба-
гато сонця, а на осокомах заплутався шелест.

Притулить голову і слухає: — про що шеле-
віє листя? Бачить, а може вважає: — запилені
люди, гарячі від сонця кулемети... підводи... а
за горою... ух... стріляють... воюють революцію...
Яка то революція?

* * *

Так і блищить, як срібна рибка, плес, зави-
вається балкою по-під самою кручею — отут і

село. Гляне: небо та верби над плесом, а вийде з балки — степ. В'ється поміж житами шлях, назустріч ще один — на Катеринослав. А війне вітер — закуріють шляхи з житами. Тільки небо спокійно висить над хвилями зелено-вороними.

Отут і думці кінець.

Подивиться і знову в балку, і не знає Марійка, який то світ великий, і не бачить Марійка других Марійок по селах і містечках, що теж не знають Марійки.

Дивляться вони на шляхи, прислухаються і бачать небо синє... де-ж та революція?

А загін у селі. Ганялись, літали по степах обсмалені вітрами, а тепер відпочивають червоні козаки. Думають. Вони все бачили.

Пробіжить дівчина, а очі за нею...

І затихнуть відгуки боїв на сірих українських степах...

Хочеться покласти голову на високі дівочі груди і слухати, як б'ється серце, — так напевне не тріпоче воно під куряву кулеметову!

Ех, дівчино!

Майне думка кібцем в простори, малює, мережає: — зелений вогонь степів лине до коліс, кигичуть чайки і злякано плачуть, коли раптом з-за гаю прошумує шрапнель... Вибухне чорною хмарою над головою... Мчаться тачанки, вершники летять, прихилившись на замилені коні: —

Вперед, товариші, — бандити!

Вперед, на гурагани куль...

...Поцілуй, дівчино...

...Поцілуй, хороша...

...Ех, козака доля, непригорнена!

Загоріле обличчя і руки цупкі, обгортають, тиснуть.

Виривається вона і тулиться разом, дивиться ввічі: — вони бачили смерть і так гаряче горіли на рушниці серед широких степів.

Вони робили революцію...

Як-же не любити революцію!

* * *

Говорили довго, Марійка й червоноармієць. Ніч чорніє. Осокорі чорніють. Слухають: не вперше.

Про що говорять двоє?

Хіба це цікаво? Хіба лиш сьогодні народився світ і повітря вперше гойдає слова?

Завсіди було.

Завсіди чорніють ночі, обгортаючи двоє маленьких тіл.

Обгортає і лине від села до села пільма, дивиться, прислухається.

Розкажи мені, що бачила на зеленому просторі, під темними стріхами і на широких шляхах...

І ось уже летить вітрець, як хлопчик маленький; вдарить по листу, загляне в криницю і порине в леваду; затупотить шляхом і розстелеться далі аж на зелені жита...

Шепче, розказує:

— Їхали балками з кулеметами похмурі хлопці на конях. — Бандити.

Не в сурми грали, бо було тихо, лиш очі гостро дивились у ніч.

Їхали, думали... із кулеметами.

Їхали, думали...

* * *

Тулиться тіло до тіла, тулиться Марійка і червоніс в очах. А золоті дзвіночки дзвонять у серці, гаптують кучеряві мережки, з мережками — плахта, і плахтою застилається небо. Скачуть по плахті червоні зорі — чи вогники, чи ввижається... і все біжить, вогники заплітають вузли, і падають на тіло, на очі...

Ой, не в добрий час зійшлася з козаком дівчина...

Не віщують сичі в левадах — перегукуються. — Обступають село бандити чорними лавами, ближче як тіні, холодні, уперті..

Ближче...

Тупають м'яко копита травою.

Дивляться кулемети в ніч.

Ой, буде горя, ой, буде крові!

Заридають старенькі очі — і не захочуть дивитись на сонце...

Побіжать сльози річками і зіллються з кров'ю козакою.

Ой, буде-ж горя широке море...

* * *

Ідуть, гомонять вартові. Рушниці чорніють за плечима, очі дивляться, ловлять пільму.

Вкрилось небо сіряком — спить. Дріма осокір, шелестить, перебирає листочки — думає, згадує...

Та зірвися-ж, вітре ширококрилий, буйний!

Удар у верховину буйним гомоном!

— Ей, козаки оборонці, на меткі ноги зривайтесь, наставляйте вухо до поля, чи не вчуєте ворожої сили...

Тихо. Під хатами тіні, а на шляху вартові ходять, вартують...

* * *

Дрімається Марійці. Заколисала думу, а в серці неспокій.

А він спить. Голова на груди. Вона його — віддала кінці до клубочка, і він взяв їх, попав гарячою силою, порвав і спить.

Спи, голово козача, спи... спи, прислухайся, чи не шелестять тіні, не тупають коні, не вдивляються очі в морок...

Спи, голово козача, спи — прислухайся...

* * *

Не гострим зойком ворон вдарив у серце — холодна голка жало встромила в ухо —

— Сплять!

— Вартових знято!

— Захопіть кулемети —

— І кулі всім, кого в пільмі здогонять. — Хай пам'ятають помсту куркуля. І гнів отамана з зеленого лісу.

Чує Марійка. Тихо встала...

В саме вухо: встань, бандити.

Схопився шалений:

— трах!..

Порвалась тиша і луна покотилась лісами...

До зброї! Бандити!!!

Закипіло.

Засипає кулями „максим“.

І сухо, розмірно зацокав „кольт“... і стихло.

Запізно . . . . .

. . . . .

Марійку привели до отамана. Приставили до голови нагана і сказали: ти спала з більшовиком.

Од людей пахло димом і самогоном, од людей пахло смертю, а очі були людські і наган тримала людська рука.

Отаман веселий, убрання багате.

— Ну, попалась, говори!

Мовчала, тіло тремтіло і в серці скажено
плигав жах.

— Надать охоти!

Свиснув нагай і врізався в плече гарячою
смугою.

— Говори!

Вона сказала: спала.

Уже не тремтіла. Злість заховалась у ку-
точках губ: спала.

— Навіки приспала. Ха-ха-ха! Хлопці, взять її!

Не вперше. Взяли і повели. Кинули на землю
і знущалися з тіла. А коли йшли назад — пере-
моргувались, а хтось лаявсь, — що за червоноар-
мійцями немає втіхи чесним людям.

* * *

Бігли коні, бігли тачанки і торохтіли. По-
заду курився жовтий порох.

Боліло тіло, груди...

Текла смуга.

— Ну, більшовичко, де-ж той, — сміялися, — з ян-
голами на небі?

Тепер мовчала: не боялась. Не чула ні тіла,
ні душі, звівечили, сміються... Ой, щоб вас і сира
земля не прийняла, і перша куля не минула.

Дарма!

Торохтять тачанки, цокотять копита і суне
лава шляхом.

Отаман попереду. Дивиться: бігають очі по
степу, посвистує. Думає думу.

— Скільки їх було? батальйон?

— Порізали, рознесли, як курят!

Махнув нагаєм — галоп!

Не треба знати, що люди раді, а треба думати, з чого радіють.

Хтось кинув слово: товариші, і докотилось воно до темної хати. Ніколи-ж сонце там не світило і не засвітить. Жде сина мати, дожидається, розпитує, виглядає... Ох, мамо!

Не вийте, вітри, не шевеліть явором, щоб не вчула ненька лихої години...

Був син... Червоноармієць.

Були бандити, а за левадою чорніє ще одна могилка...

* * *

Минули дні, голубіли на небі. Скажено летіли вперед або спали у клуні бандити.

Дядьки дивились і хоронили забитих комунарів.

Мовчки слухали отаманову промову, а дома говорили: — доки литися крові?

Ночами збирали синів і виряжали до военкомату на повіт: так буде краще.

Гомоніли дядьки...

Ну-да! Гомоніли. Слова Леніна пригадували: все наше, всі ми — більшовикі, для нас земля і небо...

А Марійка слухала. Який великий світ — і скрізь революція. Вона знала революцію. Вона зобачила правду.

* * *

Днями тікали, а ночами ховались у лісах бандити.

Був другий час: мережали поле шаблями будьонівці.

Мовчав суворо отаман з простріленою рукою і нікому було знущатись з Марійки...

Тоді зав'язали її в мішок і кинули над шляхом, написали дьогтем: „більшовичка“... І матюки.

Так було.

Проклинала дівчина долю... Опльована, замучена, з розбитим тілом... у мішку...

Сіріє шлях, жовтіє стерня. Стриба за вітром перекотиполе, а вітер награв на сухій билині сумної: підходить осінь...

Та й нащо-ж ти, мати, родила ще й у нещасну годину, і сонечко навіщо світило ласкаво?..

Плаче вітер, плаче дівчина, а перекотиполе котиться, шелестить...

Привели її люди в штаб до будьонівців. І мішка принесли, положили перед командиром.

Розказували.

Дивилось сонце жовте у вікно, бігало білими зайчиками по стіні, по людях, по Марійці.

Розказали, замислились. Думали.

Думала і Марійка.

— А? У мене нема дому. А потім: де ваш—там і мій.

Пригадала матір, сонце, осоко́ря і заплакала,—пролетіло...

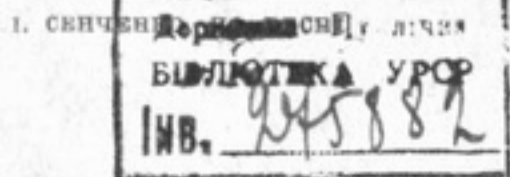
Селяни поодинці виходили і зідхали: мали своїх Марійок, і кожному боліло серце. Це-ж революція.

Дивилась пильно на рушницю: це моя. Глянула за вікно:—кудратий клен роняв жовте, червоне листя.

Осінь.

В сусідній кімнаті дзвонили в телефон...

Треба їхати далі...

ДМИТРО.

Дказала я — не ходи... Чужі діти ховаються по горищах, по ожередах.

Стара оповідала про Дмитра. Про того Дмитра, що не хотів слухати доброї поради — пішов.

— Куди він пішов? Чого він пішов?

Надворі гула завірюха, а в хаті було холодно. Дров не було і в печі не топлено. Говорили-жалілись дві бабі.

Пішов Дмитро — не слухав матеріної поради. — Як сідали всі на поїзди, він почепивсь на броневика і поїхав, а потім за нього ніхто й не чув...

Небагато було думок у баби, а й ті не давали покою... Сина немає, хліба немає, дров немає.

Прислухається димар, як стогне хуга, і сам стогне, і баба стогне і не знає, що на світі білому робиться.

— Приїздили салдати якісь; — що я їм відповім? Питалися сина... Грюкали дверима, покричали і пішли, чи поїхали, далі.

Розповідає баба своїй приятельці давній і котяться прості слова щиро, падають у таку-ж

просту душу і обидві плачуть: і що тільки твориться на білому світі?—знов завертають слова до Дмитра...

— Не виживе зими Степаниха — тронулась, — говорили сусіди.

Натопили їй хату і їсти принесли, а все-ж, видно, бабі кінець надходить.

— Благословляю тебе, дитино моя, хай тобі щастить доля—забув еси матір—холодно матері... І знов—благословляю тебе, дитино моя!

Так і померла баба. А поховали її, як сонце сяло і білий сніг застилав кладовисько. Ще й останнє слово було—та ніхто не почув, що заповідала баба.

Як прийшла зима поволі через осінь, так і пройшла, зідхала-плакала в димарі, намітала замети, а потім ущухла—в яру. В яр перелітала весна і віщувала про сонце і ще про щось—про те знало юнацтво й кров.

Збирались вечором, гомоніли, співали, слухали оповідання про славні події борців за волю народню.

А розказував тепер Дмитрів товариш—кріпкий і вірний, що разом із ним шукав правду і боронив її від лабетів панських. Слухали хлопці й дівчата і журно дивились на землю...

Од села до села відступали заметами глибокими червоні повстанці на чолі з Дмитром. Огонь і воду пройшли з гарячими рушницями, а тепер не стало сили більш ворога здержувати—одступили заметами. Розстріляли патрони, догризли останні сухарі—а спереду білі простори—за спиною ворожі загони.

Кублиться вітер під ногами, кублиться, плаче чи злиться і б'є в лице пекучою хугою. Проходили шляхами, яругами, вдивлялися в поле, чи не йде допомога, чи не чути співу червонців.

Так розказував Хвесько, товариш Дмитрів, літньої ночі, коли зорі горіли і тінь від яворів застинала весь майдан. Горіли очі і падав той вогонь в сирий ґрунт—виростуть з нього голубоокі діти на помсту усім ворогам; виростуть з нього ще міцні явори, розкидають віти широкі над тією землею, де не чути буде страшних оповідань про загибель робочих людей—про загибель на білих ланах.

Слухайте, діти трудящих, як умирали ваші брати.

— Був молодий і гожий, землю, життя любив. Любив Настю і працю.—І далі розказував Хвесько. Розросталися тіні, щільніше тулились до землі, до трави і злякано бились в дівочих серцях.

Ах, не так бились хлоп'ячі серця в холодних заметах!

— Відступали—розгорталися без кінця і краю і нарешті—стоп!

Радили раду. І сказав тоді Дмитро:

— Дарую життя за батрацьку долю. І ще: наженуть—серед степу всім смерть, але я не хочу того: наша сила ще потрібна, ще почують про нас і затремтить не один буржуй!

Старшим був Дмитро і розказав, що недалечко є хутори—скоріше туди—а сам,—говорив Дмитро,—повартую. Дорого продам своє життя—а ви помститесь за мою загибель.

І залишився Дмитро з кулеметом ратувати загін, а з ним ще один повстанець-москаль, теж з батраків.

Плакала Настя і сльози крапали на землю, там зустрінуться вони з Дмитровою кров'ю...

Розбігалися хмарки по небу, як завірюха на сніжаних полях.

Щось думав Хвесько.

Щось думала Настя.

Червоним прапором на сході підіймався місяць.

Так було літньої ночі.

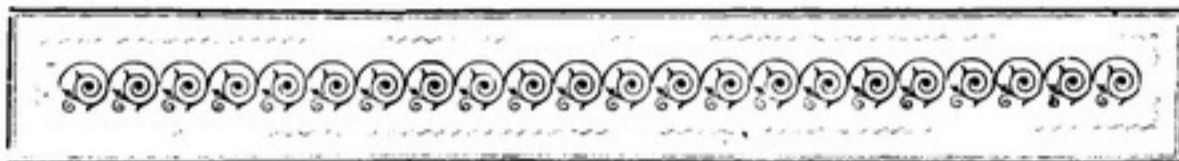
Чорніє хрестами старе кладовисько—дивиться на небо—ні зорі, ні місяця. Багато на кладовиську могилок забутих, а між ними ще одна—де похована стара Степаниха. Виріс на могилі полин, з чебрецем—розмовляють, а мертві не чують розмови.

Так.

А ще єсть і друга могила, по-над шляхом у степу. Цей рік було жито буйне, високе, там в'язала сирота Настя й плакала.

Дорого дівчині дісталася нива.

СЕРЕД СТЕПУ.

МОКРУВАТО—ніби дощик іде і ні—мряка
ще зранку.
— Гарзд! Так що й пора.

З хати виходить заспане хлопчисько в дра-
ній салдатській шинелі, з батоном через плече.

— Тату, запрягати?

Старий мотає головою: так.

У старого свої думи: роботи багато; дум
багато; дітей багато. А воно-ж вже на осінь
звертає; пора сіяти. Дощик то збільшується, то
зовсім перестає—тільки сивий туман не прохо-
дить: стоїть, чи пливе—але все одно мряка.

— Так що й запізнивсь. Думка вовтузиться в
голові—а проте—година добряча; кинеш те зер-
но—рілля добра—а там дивись і сонце вигляне;
зачервоніє; вусиками поведе в повітрі, понюха:
самий час і пішло драть—килимом зеленим...

— Сіріє дорога—сіріє, пливе в тумані. По до-
розі мають бороди під шапками. Чути—торох-
тить. Ідуть орати, сіяти, волочити; в кожного
роботи до біса... Ступає шкапа, тюпає—ребра
видуваються—худенька скотена, змучена, змо-
рена...

-- Так! Скотина сквернувата.

У Карпа одна шкапина і нема плуга, довелося збути взимку за пуди. От тепер і думай. Шкапину спромігся визимувати хоч соломою з дахівки. То й добре. Спряглися втрюх — хоч помалу, а діло йде: дивися — по три десятини й засіяли, та воно годиться й ще підсіяти. Думка така: що більше, то й краще: на землі люди живуть, з землі годуються, то про землю й дбають.

Розступається мряка — от пішли шелюги червоні, похилі, мокрі; напало листя на шлях — промокло, запилось, а тепер чорне, наліплюється до коліс, до копит, до чобіт... Осінь... Розіслало поле поли чорні. Подивишся, прислухаєшся, що вітер розказує: широко-вільно, просторо...

З борозни заець вискочив і погнав проти вітру — видно лиш вуха мають, а над могилами ворони літають, мокрі, крикливі — дзюбають падло...

Понакидали втрюх клунки на плечі — рушили. — Розмірено, дружно мають руками, розкидують зерно в ріллю — гомонять разом... Торік сіяли сівалками — а тепер, після голодного року, сівалки стоять — нічим тягати: шкапи ледві тягнуть, куди-ж там до сівалки...

А, проте, — діло йде й земля буде, хоч і невчасно, а засіяна.

Аби вродило. За вітром слова летять поважно, щиро. Говорять про життя, про комуни.

Прислухається вітер, прислухається поле, намагається вимовить, як йому тяжко розрізаному на малесенькі шматочки — слухати в-осени лайку, коли межують лани...

Намагається вимовить поле... лежить і жде — та хіба тільки поле жде? Хіба тільки полю

болить, коли плуг на маленькі ділянки розриває живе його тіло?

— Гомонять дядьки—

— Мабуть, що й добре діло:

У Ганебному вже розподілили на клини весь степ.— Тут підзаряд— озимина. Там ярове— ячмені, пшениця...

— Говорять, на той рік машини будуть... Кооперативи...

Гомонять дядьки... сіють.

Зверху дощик сіє. Дрібнесенький дощик— падає... чіпляється за стерню, за корінці...

Сіють дядьки, сіють утрюх на Карповій ниві... Завтра на Олельковій... Позаду ходять пара конят, тягають борону... За бороною ходить Андрійко з бато́гом, паняє, погукує. Глибоко залазить борона в м'яку землю, загортає маленькі зернятка.

— Маленькі зернята— а прийде весна, літо прийде— забувають зелені ниви, війнуть зеленими косами і покотять хвилі далеко, далеко...

А тепер сіяти... сіяти...

Ходять утрюх по одній ниві, гомонять... Сьогодні на Карповій, завтра на Олельковій, там іще на чийсь...

Андрійко теж ходить за кіньми, паняє... думає...

А все-таки гарно—на степу!

ІЗ ЦИКЛУ „СІЛЬСЬКІ НОВЕЛЕТКИ“.

В-о-с-е-н-и.

ВЕРНУВСЯ клубочком цуцик — а зверху мряка сіє. Осінь. Осінь мокра, вогка... Пожовкли листи на вишнях — сиплються; позсихали останні. Жоржини і айстри — позсихались 'від сонця осіннього — а тепера плачуть.

— Осінь —

Подивлюсь на подвір'я, на город, на стіжки соломи, на чорний погрібник — ага!

— Осінь! —

Під повіткою борони, плуг — у леваді кінь пасеться — у леваді пасеться кінь — плигає, доїдає качани... Що він думає?

Сіє, не сіє; іде, не іде — мряка чи дощ — а на душі сумно.

Прядуть мати — стиха співають; кичку зашивають батько. А в трубі вітер, а в хаті журба:

Були дочки — немає, по чужих людях розлетілись.

Сини були — десь на Карпатах гниють — так хотів цар.

Мовчать батько. — Журливо виводить мати — кожен собі. Не говорять.

Знають старі, як тяжко у кожного на серці,
знають і мовчать:

...Пролетіли роки, літа пролетіли...

... Були дочки, сини...

...Діточки були...

— Мало чого у вас сльози?

Глянув старий, низько насунув шапку, пішов,
ще дужче зігнувся, глянув на небо —

— Осінь! —

— Сіє, не сіє, іде, не іде дощ.

Ч а б а н.

Давно у мене була коханка. Це було так
давно, давно...

Ждали матері, що з нас буде хороша пара.

Ждали матері... Я не знаю, чого вони ждали—

Осінь була. Квітли останні квітки на городі—

Я знаю—в-осени сумно.

Тоскно-пискно галич кричить.

Над пожовклим лісом

Журно шелестять листи.—

Ще коли був я зовсім маленький, я ходив
у ліс по листя; ми нагрібали цілі гори хмизу й
листя, а потім носили ряднами додому.

Це завсіди було в-осени...

За нами ганявся лісничий, як тверезий,

А п'яний ні... Він був сліпий на одне око

І в його було десятеро дітей.—

Вони теж носили додому листя...

Це було давно, ще в дитинстві. А потім у
мене була кохана. Життя котилось від ранків
до вечорів. Три частини року ми працювали на
степу, а зимою читали книжки і улаштовували
вистави.

Це було давно.—Потім ще летіли літа, пливли в завірюхах зими, зеленіли веснами верби.

Був грізний і тривожний час—

Було багато, багато подій.

Скалічений я повертався додому—крок по кроку.—Їхав поїздом, а потім пішов.—Поринула станція в осінній імлі, а спереду поле і хмари— а спереду батьківська домівка, а спереду осінь...

Таке-ж, як і було, село, тільки ноги мої не ті, тільки волос мій буйний не той—позаду з гарячим шумом липневих гаїв пролетіло життя—каліка —

Почіплялися краплі на сіре сукно —

Давно у мене була коханка; тепера, коли я пасу громадські вівці, до мене приходить маленька Оля... Ми з нею зовсім потоваришували... Надходить і каже:

— Натє—це мама дала...

Давно у мене була коханка...

— Мама сьогодні плакала—татко...

— Годі, дівчинко—я знаю...

Сіра шинеля моя зовсім порвалась... Нога моя завсіди боить увечері.—

Сьогодні Оля говорила, що татко більш не пускає її до мене.

Сіра шинеля моя зовсім порвалась... Нога моя завсіди боить увечері.—

Де що є:

	стор.
На весні	3
Хуга	11
Марійка	25
Дмитро	34
Серед степу	38
Із циклу „Сільські новелетки“	41

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Єсть у продажу книжки: БІБЛІОТЕКА СЕЛЯНИНА.

Серія красного письменства за редакцією С. Пилипенка.

1. П. Панч	Там, де верби над ставом. Повість. 1-ше видання розпродане. Вийшло друге	ц. 15 к.
2. О. Коциленко	Кара-круча. 1 видання розпродане. Вийшло друге	ц. 15 к.
3. П. Темченко	Єрусалимська благодать. 1-ше видання розпродане. Вийшло друге	ц. 15 к.
4. П. Панч	Гнізда старі. Повість. 1-ше видання розпродане. Вийшло друге	ц. 10 к.
5. І. Сенченко	На весні. П'ять малюнків. 1-ше видання розпродане. Вийшло друге	ц. 20 к.
6. І. Павленко	Квіти життя. Оповід. з часів голоду 1921 року.	ц. 15 к.
7. С. Пилипенко	Євангелія часу. З есперантської мови.	ц. 20 к.
8. М. Івченко	Горіли степи. Повість із життя німецьких колоніст.	ц. 20 к.
9. П. Темченко	Божа дитина. 1-ше видання розпрод. Вийшло др.	ц. 15 к.
10. П. Панч	Бій преподобний. 1-е вид. розпродане. Вийшло др.	ц. 10 к.
11. М. Хвильовий	В очеретах. Оповід. з часів революційної боротьби	ц. 20 к.
12. В. Вражливий	В яру. Чотири оповідання	ц. 20 к.
13. М. Хвильовий	Злочин і Солонський яр. Два оповідання	ц. 20 к.
14. В. Поліщук	Дівчина. Поезія про жіночу долю	ц. 18 к.
15. В. Ярошенко	Що й до чого. Байки.	ц. 20 к.
16. Г. Коцюба	На межі. Чотири оповідання	ц. 20 к.
17. О. Коциленко	Іменем українського народу.	ц. 15 к.
18. П. Панч	По-за життям. Шість оповідань.	ц. 20 к.
19. А. Головка	Крученим шляхом. Опов. з життя сільськ. молоді.	ц. 18 к.
20. О. Шиманський	„Зелена Брама“. Повість з незаможницького життя.	ц. 30 к.
21. І. Стеценко	Жнива. Оповідання й гуморески.	ц. 30 к.
22. Д. Бідний	Колісь і тепер. Байки в перекладі М. Терещенка.	ц. 20 к.
23. В. Яблуценко	Дума про Степана Мельничука.	ц. 20 к.
24. А. Панів	Село. Шість оповідань та парисів.	друк.
25. Остап Вишня	А-ну, хлопці, не піддайтесь! Гуморески про сільське господарство. Розійшлося. 2 видання	ц. 16 к.
26. С. Божко	Над долиною Запоріжжя. Історична повість	ц. 30 к.
27. Остап Вишня	Кому веселе, а кому й сумне. Гуморески про культурне будівництво. 2 вид.	ц. 20 к.
28. А. Громів	Революція. Трое оповідань	друк.
29. Гр. Епін.	Полохливої ночі. Збірка оповідань.	ц. 15 к.
30. О. Вишня.	Реп'яшки. Жменя перша.	ц. 20 к.
31. Я. Кочура	Історія одного колектива. Оповідання	друк.
32. В. Ярошенко	Через решето. Байки. Збірка друга	ц. 28 к.
33. П. Шостак	Матвій Палій. Повість	друк.
34. Антоша К.	Веселі рядки. Схібка 1-ша	друк.
35. О. Коциленко	Македон Блин. Оповідання.	ц. 18 к.

Школам, бібліотекам, сельбудинкам, гурткам та іншим культурно-просвітнім організаціям робиться знижка на всі видання. На складах видавництва та його філій є великий вибір книжок з усіх галузів знання. ЗАМОВЛЕННЯ ВИКОНУЮТЬСЯ по одержанні 50% вартости.

Центральний Торговельний Відділ Д. В. У.

Харків, пл. Тевельова, № 4.

Філії, торговельні контори та крамниці по всіх губерніяльних та окружних містах У. С. Р. Р.

38

РЛ
№ 1397

h

117

кон. с. АМ 1503